

KROTOFIŁA (245) *sb f*

krotofila (141), **krotochwila** (102), **krotofiła** (2); krotofila *PatKaz III, RejPs, RejJóz* (4), *HistAlHUng* (3), *BielKom* (14), *GroicPorz*, *OrzRozm*, *BielKron* (26), *BielKronCies*, *RejZwierc* (74), *PaprPan*, *WerGośc*, *BielSjem*, *GrochKal*, *SkarKaz*; krotochwila *BierEz, FortCnR, FalZioł* (5), *BielŻyw* (2), *GlabGad* (2), *BierRozm* (2), *RejWiz* (28), *KwiatKsiąż*, *SienLek* (2), *GórnDworz* (18), *HistRzym*, *BielSat* (2), *KochJez*, *KochFrt PudłFr* (2), *ArtKanc* (2), *BielRozm*, *Calep*, *KochPij*, *RybGęśli*, *SarnStat*, *PowodPr*, *PaxLiz* (2), *KlonFlis*, *KochEp*; krotofiła *BibRadz*; krotofila : krotochwilą *RejRozpr* (1 : 1), *RejZwierz* (2 : 2), *Mącz* (2 : 8), *RejPos* (3 : 5), *BielSpr* (1 : 2), *StryjKron* (1 : 1); krotochwila : krotofiła *RejAp* (2 : 1).

-chw- (100), -chf- (2), -f- (140), -ph- (3).

Oba o oraz a jasne.

sg *N* krotofila (45). ◇ *G* krotofile (50). ◇ *D* krotofili (9). ◇ *A* krotofilę (25). ◇ *I* krotofilą (6). ◇ *L* krotofili (12). ◇ *V* krotofilo (2). ◇ *pl N* krotofile (40). ◇ *G* krotofil (14). ◇ *D* krotofilâm (2). ◇ *A* krotofile (25). ◇ *I* krotofilami (7). ◇ *L* krotofilâch (8); -âch (6) *RejZwierz*, *BielKron*, *RejPos* (2), *RejZwierc* (2), -ach (1) *RejWiz*, -(a)ch (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI i XVIII w.

1. *Zabawa, rozrywka, biesiada; gra towarzyska; ludus Mącz, Cn* (105) : ná on čás Krolowie/ Zádawáli gadki łobie: Z krotochwile to działáli/ Iż ie łobie wykładáli. *BierEz* F3; *FalZioł* V 65; *FalZiołUng* V 119v; *BielŻyw* 123; *BierRozm* 8; *RejRozpr* G2; *BielKom* G3v; Azałz to nie pięknieyła bywa krotochwilá/ Sieść łobie s kilkiem łob kiedy wolna chwilá. Y mieć łobie nie wrzełzcząc pocźciwe rozmowy *RejWiz* 17, 16v, 21; TO też zá krotofilę/ zacni poczytáią/ Gdy rowni w obyczáioch/ półpołu bywáią. Rozmow/ biełiad vcźciwych/ pyęknie vzywáią/ A wśyłtko miáłto gniewu/ w żárty obracáią. *RejZwierz* 134v; *OrzRozm* 14; *BielKron* 28, 144v; niemamy im wzbrániác/ gdy fię pod čás łwobodnymi będąc/ pocźciwemi krotochwilámi cziefzá. *KwiatKsiąż* F; Była nieyáka krotochwilá v łtárych yeden mzał á drugi vkazował palce, mowiąc/ gaday wiele ich. *Mącz* 220c, 198d; *SienLek* 30; A zaby fię nie mogła náleść iáka ina krotochwilá/ nie tá vłtáwiczna kárty? *GórnDworz* B8v; Otoż chociaźby dworzánin był ták łtárym/ iżby mu áni taniec/ áni muzyká/ áni ine thákowe ku krotochwili rzeczy nie przyłtały/ iednák [mógł wniść w łaskę pańską] *GórnDworz* Kk4, E3v, H6v, Ii2v; Y były gody po wźzem mieście/ z rozlicznymi krotochwilámi. *HistRzym* 27; *BielSat* C4v; żadney godzinki nie opuścił/ áby był iákicy łprofney á nieućiwey krotofile nie wymyłił ku dobrej myłli łwoiey. *RejZwierc* 102v; w thákich krotofilach čásłem sílna łimulácia bywa. Tobieć fię zda iż wełół/ á tám niewiełz dáley co pod pokrywką wre. *RejZwierc* 165, A6v, 72v [3 r.], 77v, 107, 110 (20); Co fię im lepiej podoba? rąbánie łáfu/ gdzie krotochwilá/ zdrowa/ czyli tá kołácia gdzie brzuch obciáźeie? *BielSpr* 49v; *PaprPan* Q4; *PudłFr* 13; Gdzie vcho łkłonieę/ iełli fię nie myłę/ Słyłzę tryumphy/ łłyłzę krotofilę: Brzmią wdźięczne Lutnie/ złote Cytry: zgołá/ Káźda Muzyká w Polźcze dźiś wełółá. *GrochKal* 18; *RybGęśli* C4; *SkarKaz* 80a.

W połączeniach szeregowych (6): *BielKron* 104, 161; Połpolicie więc po iákim zwycięłtwie tedy też ludzie vzywáią triumphow/ wełela/ á krothofił łwoich *RejAp* 94; [dworzánin] towarzysłtwá/ żártow/ krothochwile/ tańcu/ y inych pociech s chęcią pomoźe *GórnDworz* E4, M4; *RejZwierc* Bv.

Fraza: »przyjdzie [co] za jedną krotofilę« = *uda się [co] łatwo zrobić* (1): Iefli też nieprzyjaciel wálnie ktobie ciągnie/ bes wólzeli fortelów potkác fie z nim łácno [...] kiedy małz ludzi spráwne y gotowe przyidziec to zá iedną krotophilę *BielSpr* 20.

Zwroty: »stroić krotofile« (3): *BierRozm* 7; Náleżli żonę Tárquiniulá młodego z inemi ná gámrácyey łtrojąc krotofile/ goduiąc y nápijájąc fie dobrze *BielKron* 104; *RejAp* 176v.

»uży(wa)ć krotofil« [*w tym: w sg* (7)] [*szyk zmienny*] (18): bądź zawždy myfli wefoley/ vżyway krotochwil z towarzyłtwem, wefel fie łlufznie/ gri maiąc z nimi/ łzachy/ warczaby *FalZioł* V 65v; *RejWiz* 44 v, 54v, 100; *RejZwierc* 134v; *BielKron* 126v; *RejAp* 94; *RejZwierc* 60, 61v, 107, 109, 144v [3 r.], 162, 165; *StryjKron* 762; znićić iefł miło być/ á krotochwile vżyć. *ArtKanc* S4.

Szeregi: »biesiady, (a, i) krotofile« [*w tym: w sg* (5)] [*szyk 11 : 2*] (13): Możefz vżyć krotochwil y biełiad pocźciwych/ Lepłzych niźli zá onych czáłow niewłtydliwych *RejWiz* 44v, 17, 43, 66v, 67, 103v; [*chłop*] mnimał áby ten ktho tháncuie/ ábo fie miłością para/ vderzyć nie vmiął/ ábo żeby żołnierzewi biełiádá/ á krothochwilá viąc co godności miáłá. *GórnDworz* D6V; Azażby nie lepiey pobożney/ pomierney/ poćciwey/ á nie ożárley biełiády y krotofile vżyć? *RejZwierc* 60, 109, 114v, 144v; żadna biełiádá/ żadna krotochwylá bez pijáńłtwá być niemoże *KochPij* Cv; W tym przykazaniu obrażáią też iefzcze Bogá biełiády y krotochwile/ ktorych náłzá Polłká iefł pełna. *PowodPr* 74.

»krotofila, (a) dobra myśl« [*szyk 1 : 1*] (2): boimy fie áby nam ták bárzo łwiátá nie omierźiła/ żebychmy iuź áni krothofile żadney/ áni dobrej myfli żadney vżyć nie mieli *RejZwierc* 162; *WerGość* 230.

»igra(nie) i krotofila« [*w tym: w pl* (1)] (2): Miernie sobie gody stroją, A truciny się nie boją. Igrania i krotochwile Stroją z sobą często mile *BierRozm* 7; *SarnStat* 620.

»bez (wielkiej) prace(j) (a. trudności) a na poły z krotofilą [co czynić a. co być może]« (3): A máłyłz tho pożytek łobie może poćciwy człowiek bez wielkiej prace á nápoły s krotofilą vczynić *RejZwierc* 109, 109 [2 r.].

»rozkoszne czasy i krotofile« (1): rołkołznych czáłow y krotofil łwych w łwoim onym pomiernym a w łpokoynym żywocie poćciwy człowiek może łnádnie vzić. *RejZwierc* 107.

»rozkoszy a krotochwile« (2): [*widamy*] v bogaczów łwiátá tego/ iákie oni łobie rołkołzy á krotochwile łtroją w páłacoch álbo w oliádłóciách łwoich. *RejAp* 176v. Cf »dla rozkoszy a dla krotofile«.

»tańce i krotochwile« (1): długo káżdego dnia tańce y krotochwile rozmáite/ gonitwy/ łzermowánia/ y łnfze Rycerłkie igrzyłká były łpráwowáne. *StryjKron* 727.

»wesele a (albo, ani, i) krotofila« (3): czáfu wełfela albo krotochwile iź łiła przyrodzona rozchodzi fie po człómkach dla te^{go} nie dopułzcza w głowę włtępować dymom z ktorich łpanie pochodzi *GlabGad* K5; *RejPos* 323v; *RejZwierc* 144v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 1 r.*].

»zabawienia (a. zabawy), (albo) krotofile« (2): nielituy pracey dla rzeczy połpolitey [...] odłóž łwoie niepotrzebne zábáwienia álbo krotofile ná máły czas ná łtronę *GroicPorz* C3; włzytki zábáwy/ włzytki krotochwile zdádzą fie im [*starym ludziom*] nielmaczne/ nikczemne *GórnDworz* H6v.

Wyrażenie przyimkowe: »dla krotofile« (9): *RejWiz* 126; [*Borzywoy*] iednego czáfu z czeladzią iechał dla krotofile ná łów *BielKron* 322v; Pyroboli, Pułzki ogienne które wzgorę dla krotochwile pułzczáyą.

Mącz 334a, 242b; *GórnDworz* K7v, Bb8v; Bo á co mu potym [...] iáko Vlixes pływał/ álbo co Helenká broiá/ ábo co Penelope czyniá/ ácz to potym powoli gdy sie iuż częgo inźzego poduczý nie wádzi łobie dla krotofile czytác. *RejZwierc* 12, 200.

~ Szereg: »dla rozkoszy a dla krotofile« (1): nie czytay łobie piłmá świętego iáko fábuł tylko dla rofkoszý á dla krotofile łwoiey/ ále łobie pilnie vważay á rozważay *RejZwierc* 206. ~

2. *Radość, wesele, uciecha, przyjemność, rozkosz; deliciae, oblectatio Mącz, Cn; delictum Calep (92)*: Vczennici lepak iego [*Platona*] wniczim krotochfile niemieli, iedno w tim częgoby sie vczyli *BielŻyw* 80; Takim potrzeba aby sie dobrze chowali w piciu w iedzeniu rzeczy ciepłych y łmacznych, takież w krotochwili, opczowania miedzy ludzmi. *GlabGad* L7; *RejRozpr* Fv; *RejJóz* N3, P6v; wżytcy w obec radzi łye tych rzeczy dłuęo dzierzą/ s ktorých nie tylko rozumu ćwiczenie ale y krotofilę maią *HistAlHUng* A2v, A3 [2 r.]; *BielKom nlb* 4, A4v, F8, F8v; *RejWiz* 16, 16v, 116, 164, 180v; *RejZwierc* 8v; *BielKron* 80v, 81 v; *BielKronCies* Mmmm3; *Mącz* 182b; oná chćiwość/ ktorą maią ku poznániu rzeczy wyłokich/ wżyftkę inną im krotochwilę odeymuie *SienLek* 30; *GórnDworz* C7, C8, H6; (*marg*) Y w krotochwilach znác iádowitość człowieczą. (-) Azalż to iego nie naywiętfza krotochwilá/ co iedno vpátrzy oczymá łwemi/ zábić á zámordowác rękami łwemi/ chociaý mu tego żadna potrzebá nie będye. *RejPos* 247, 165, 247; Dwa sie zwádziwłzy zá rofkosz to máią/ Gdy miáftá palą zamki przewracią. Niewinnych ludzi czo ná then czás zginie. Niż dwu vporných krotofilá minie. *RejZwierc* 228; krotofilá káżdá łkádokolwiek przypádnie/ Záfráłowáne łerce rozwełeli łnádnie *RejZwierc* 239v, 110 [2 r.], 114v [2 r.], 169, 170v, 252; *KochEpit* A2v; *PaxLiz* Dv, D4v.

W połączeniach szeregowych (2): In aliquo homine acquiescere, Rozkosz. Ochłodę á krotochwilę mieć s niekim. *Mącz* 341d; *RejZwierc* 108v.

W przeciwstawieniach: »krotochwila ... frasunk« (2): Rozumiem źełcie o tym tu łobie mowili/ Co ielst zá krotochwilá w łpokoinym żywocie/ A co zálie zá fráfunk w tym łwieckim kłopocie. *RejWiz* 76, 159.

Zwroty: »mieć krotofilę« [*w tym: z kogo* (1), *z częgo* (2), *z kim* (1)] (5): Krotofile maią ze mnie *BielKom* E8v; Bo y nieme źwirzétá coźkolwiek dzyálaią/ Záwždy teź iáką mogą krotochwilę máią. *RejWiz* 21; nábrałem podolek kámienia/ chodząc zá dziećmi ćiłkałem ná nie. Krolowa Sołtánowa pátrzyłá z okná łmieiac sie/ y miáła s tego ofobną krotofilę *BielKron* 458, 458; *Mącz* 341d.

»uży(wa)ć krotofile« [*szyk zmienny*] (5): *RejPs* 134v; Iułtinie bądź dobreý myłli Z głowy precź fráfunki wyłli/ Czyń dofyć młodości łile/ Vżyway mnie krotofile/ Piłmo nie broní człowieku/ [...] Potwirdzác zdrowia biełiádą/ Opułścić trołkę łzkárádą *BielKom* F8; Vżywiełż krotochwile/ łmieiac sie záłzańcem. *BielSat* N [*idem BielSjem*]; *RejZwierc* 165; *BielSjem* 36.

Wyrażenia: »krotka krotofila« [*o życiu ziemskim człowieka*] (2): iáko przez łen vżywamy teý krotkieý krotofile łwoiey/ ábowiem włtráchu łą dni náłże *RejPs* 134v; *RejPos* 317.

»łwiecka krotochwila; krotofila łwiata (tego)« (4; 2): *RejJóz* Q3v; *BielKom nlb* 3; Ale mu iáko y mnie łwieckie krotochwile/ Omierzłý/ teź łpokoiem łiedzi łobie mile. *RejWiz* 75, 53v, 127; drugiemu [*sie*] ták zda/[...] iż mu [*na starość*] iuż wżyftki rofkoszý y wżyftki krotofile łwiátá tego omierzną *RejZwierc* 164v.

»krotofile ziemskie« [szyk 1 : 1] (2): Wyfzedłszy z Ráiu Adam ímutny z żoną íwą/ ciefzyli íe przyrodzonemi krotofilámi zyemfkiemi ítráciwłszy wieczne *BielKron* 2v; *RejZwierc* 271.

Szeregi: »dobra myśl a krotofila« (1): *Deliciarum causa et animi causa*, Dla dobrej myfli á krotofile *Mqcz* 182a.

»lekkość a krotofila« (1): [*Maryja*] yłzby íyá ízmyala nygdy nyeuydzyana [...] dwornoízezy nyepatrzała lekkfzczy a krotophyle nyeukazała *PatKaz III* 109.

»radość a krotochwila« (1): będzyc nań [*na ptaszka*] pilne dybánie iego [*złego człowieka*]/ á iáka rádość/ á iáka krotochwilá/ gdy go włápi ábo zábije *RejPos* 247.

»rozkoszy, (i, a) krotofile« [*w tymi sg (8)*] [szyk 15 : 2] (17): *RejJóz* F4; *WSzelkie* náłze krotofile y rofkołszy íwiátá/ ná cienkicy nići zówielzone íą nád námi/ á rychło vpadáią z żywoty y ze wźemi rzeezami náłzemi. *BielKron nlb* 3; *RejWiz* 27v, 66; *Mqcz* 341d; *RejPos* 180v; im wiefłszy doftátek w domu będzyc/ tym íe teź będą wźyfcy lepiej mieć/ bo to y pożytek/ y rofkołz/ y krotofilá. *RejZwierc* 110, 26v, 107v, 110v, 138, 164, 256v, 260; *BielSpr* 2v; *ArtKanc* R19; *Calep* 300b.

W przen (2) :

Wyrażenie: »krotochwila szalona« = *swawola* (1): ony przypádłóści márníe názbieráne/ Rozlecą íe ni íam wzwie ná rozliczne pány. A íam niebożátecżko áni wie gdzye zginie/ Niż go tá krotochwilá ízalona o minie. *RejWiz* 140v.

Szereg: »krotofile i wesele« (1): widzifz w iákim tu íprochniáłym á niebefpiecznym domku fiedzifz tego niebefpiecznego y íwiáthá y iuz zefłzego ciáłá íwoiego/ ázáfz nie lepiej [...] wyprowadzić íe powoli do nowego/ [...] á do wiecznego / á rozlicznymi krotofilámi y wefelem nápełnionego domku íwoiego *RejZwierc* 177v.

Przen: *współzycie seksualne* (3) : [*rzodkwiana wódka*] Kamień łamie á pobudza chęć ciełefną małżonkom ku krotochwili *FalZioł* II 11c.

Wyrażenie: »wolna krotofila« (2): [*Dydo*] gdy przyplýnęłá do Cypru wyípu/ widzýłá tám wielkość dzyewek/ ktore ku czći boginíey Wenery rodzicy wyíyláli ná wolne krotofile gościom/ ná brzeg morfki. *BielKron* 75v, 459.

a. *Postać dialogu* (5) : Ofoby rozmawáiące [...] *afectus carnis* [...] Krotofilá *BielKom nlb* 8, D4v, F2v, F8, F8v.

3. *Żart, figiel, dowcip, psikus* (9) : *RejWiz* 28v, 68; *RejZwierz* 74; íeít wielki przyfímák y w czytániu y w rozmowach gdy co dworfkiego álbo cztác ábo flucháiąc s ítrony przypádníe. Bo ták mądrzy powiedáią/ íz to íeít ítáránie nálepfze/ ktore teź wźdy czáfem iáką krotofilá bywa przeáfdzone. *RejZwierc* 15v; *PudłFr* 23.

Zwrot: »[co] (napoły) za krotofilę mieć« = *lekcewáżyć co, nie traktowác czego powážnie* (2): *RejAp* 179v; O íroga pomfto á ítráfzliwa nádzieio/ á wźdy to v nas nic/ á profto to zá iákíś pośmiefzek á nápoły zá iákáf krotofilę mamy. *RejZwierc* 259v.

Szereg: »pośmíech (a. pośmieszek) a krotochwila« (3): *RejAp* 179v; Tákowych tedy żártow/ ábo kufztownych poflug [...] v dworu ííłá bywa/ ále tho íą nayforemnieyfze/ ktore człóweiká s przodku nákarńmíá ítráchu/ á potym wźytko íe w ímiech á krotochwilę obroći *GórnDworz* S6; *RejZwierc* 259v.

Iron. (1): Roŝtrąciŝli go [młyn przybrzeżny] będzie krotochwila/ Muŝiŝ trzy kopy do młynárzá ftrácić/ Młyn mu záplácić. *KlonFlis* F3.

4. *Ten, który bawi, dostarcza zabawy; błazen, trefniś* (3) : *ForCnR* A2; [krol] Człowiekci teŝ iáko drugi/ Trzebá mu rad trzebá ługi/ Trzebá pifarzow kántorow/ Geńcow krotofil doktorow *BielKom* A3; [Aleksander] dwor chował dobry/ śpiewaki/ gońce rad widzyał y ine krotofile. *BielKron* 403v.

5. *Przedstawienie, widowisko; comedia, scena, spectaculum* Cn (34) : Były w then czás ná zamku Krákówłkim rozmáite krotofile ŝpRAWowáne/ zwłáŝczá gonitwy/ kolby miŝternie przypráwione/ kuńŝty puŝkárŝkie/ thańce/ y wŝelkie inne ktorych tákowy czás potrzebuie. *BielKron* 421v, 145, 147v, 313, 443; ná pátrzywŝy ŝie onych rozlicznych krotofil/ ná bęczáwŝy ŝobie łeb rozmáitemi muzykámí/ ŝmáczniey ŝobie y zyeŝć moŝe *RejZwierc* 165, 17, 164v, 165 [2 r.].

Zwrot: »krotochwile stroić, czyniący« [w tym: z kim (1)] [szyk zmienny] (2 : 1): Miey przy ŝobie ŝpiewaki [...] gędzce, y inŝe ludzi weŝole á krotochwile czyniące. *FalZioł* V 66; Gelasinus [...] Smieŝek który ŝtroyi krotofile. *Mącz* 143a; *RejZwierc* 98v.

a. *Igrzyska, zawody, walka, ćwiczenia; obrędy; munus, phasma, spectaculum, theatrum* Cn (21) : Zebrał ŝie wielki lud pátrzyć ná tę ŝławná á wielką krotofilę. A gdy ŝie potkáli/ zábili Kuriárij dwu Horáciow á ŝámi teŝ byli bárzo ránni. *BielKron* 101v, 227v, 238v, 247, 272v, 414v, 460; *Mącz* 512c; vmieiętnoŝć z rozmáitemi broniámi/ nie telko mu [dworzaninowi] ŝie do potrzeby przygodzi/ ále y do krothochwile/ ábowiem bywáią ná dworze turnieie pieŝe/ turnieie konne/ bywa ŝermowánie/ bywáią gonitwy przed pánem/ y oczymá wŝyŝthkich ludzi *Górndworz* E2v, Q7, Kkv; *RejZwierc* 26v, 72v [2 r.], 98v; *KochFr* 40; *BielRozm* 23.

Zwrot: »użyć krotochwile« (1): Porchowá nie zámilczę/ gđzieŝ teŝ niepróŝnował/ Aleŝ ná dŝielnych koniech pod zamkiem hárcował. Wabiąc/ ktobykolwiek ŝmiał/ á wŝal ŝwey ŝile/ Aby z wámi rycérŝkiéy vżył krotochwile. *KochJez* B4.

Wyrażenia: »krotofiły bojowe« (1): Y ten ktoryć zápáfy chodŝi (*marg*) Niektorzy wykłádáią/ ktory boiuię/ ále tu Apoŝtoł bierze podobieńŝtwo od onych krotofil boiowych ktore ku czći Bogom w Grecyiey ŝpRAWowano (—) *BibRadz* 1.Cor 9/25.

»krotofile ŝołnierskie, rycerska krotochwila« (2 : 1): Krotofile ŝołniersŝkie. *RejZwierc* 26v, Aaa4v; *KochJez* B4.

6. *Drobnostka, bagatelka* (2) :

W przeciwstawieniu: »strach ... krotofila« (2): Nierozmyŝlnym ŝmierć ftrách/ rozmyŝlnym krotofilá. *RejZwierc* 169 [*idem*] B2v.

Synonimy: 1. *biesiada, igra, zabawa*; 2. *przyjemnoŝć, radoŝć, rozkosz, uciecha, wesele*; 3. *figiel, igra, ŝart*; 5. *dziwowisko, igra, przedstawienie, teatrum*; a. *ćwiczenie, gonitwa, igra, zapasy*; 6. *drobiozg*.

Cf **KROTOFILNIK**